

Національна академія правових наук України
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса

М. Г. Колодяжний

**СТРАТЕГІЯ ЗМЕНШЕННЯ
МОЖЛИВОСТЕЙ УЧИНЕННЯ
ЗЛОЧИНІВ: ЗАРУБІЖНІ РЕАЛІЇ,
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ
В УКРАЇНІ**

Монографія

Харків
«Право»
2018

УДК 343.9.018:343.8(477)
К61

Рекомендовано до друку вченою радою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України (протокол № 11 від 26 грудня 2018 р.)

Рецензенти:

В. В. Голіна – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України;

О. М. Литвинов – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, заслужений працівник освіти України

Колодяжний М. Г.

К61 Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні : монографія / М. Г. Колодяжний. – Харків : Право, 2018. – 228 с.

ISBN 978-966-937-567-4

Монографія присвячена дослідженню стратегії зменшення можливостей учинення злочинів, більшість напрямів якої є новими для правоохоронної сфери України. У роботі розкриваються теоретичні підвалини формування цього різновиду запобігання злочинності, вивчена нормативно-правова основа реалізації різних заходів указаної стратегії. Здійснена спроба аналізу різноманітних напрямів стратегії зменшення можливостей учинення злочинів, а саме: патрулювання, ситуаційного запобігання, просторової профілактики, програм сусідського спостереження, заходів у межах теорії розбитих вікон, архітектурної профілактики, використання сучасних технологій при профілактиці злочинності, картографування злочинності. Проведена оцінка перелічених складових цієї стратегії з огляду на їх ефективність при запобіганні злочинам і правопорушенням. Дослідження перелічених напрямів щодо мінімізації злочинності наведені на прикладі багатьох західних країн, таких як: США, Велика Британія, Канада, Австралія, країни – члени ЄС. Надані конкретні пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення правотворчої та правозастосовної діяльності в Україні з урахуванням сучасного зарубіжного досвіду реалізації зазначеної стратегії.

Для працівників правоохоронних органів, учених, аспірантів, студентів юридичних факультетів та закладів вищої освіти, а також широкого загалу читачів.

УДК 343.9.018:343.8(477)

ISBN 978-966-937-567-4

© Колодяжний М. Г., 2018
© Видавництво «Право», 2018

Вступ

Положення ст. 3 Конституції України про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, мають більші шанси перетворитись із нормативного положення на реальність, якщо держава змінить пріоритети й основні підходи в запобіганні та протидії злочинності. Формування нової кримінологічної політики в Україні має передбачати заміну застарілої та не-ефективної практики реагування органів кримінального переслідування на вже вчинені злочини з подальшим поміщенням винних до установ виконання покарань на дієву профілактику злочинності. Остання виражається у завчасному запобіганні найбільш поширеним кримінальним посяганням, жертвами яких стають мільйони українців щороку. Причому йдеться не про розмиту «книжкову» профілактику злочинності щодо усунення корінних причин та умов злочинності, до яких прийнято відносити бідність, безробіття, розбещеність, вседозволеність, аморальність тощо. Хоча слід визнати, що на пом'якшення негативної дії цих криміногенних чинників має бути спрямована продумана державна соціальна й інформаційна політика. Україна потребує якісно іншого, альтернативного і більш гнучкого підходу щодо забезпечення громадської безпеки, правопорядку та реального захисту базових прав громадян.

Аргументи на користь нагальності модернізації діяльності правоохоронних органів можна навести із чинної Концепції реформування кримінальної юстиції України, хоча і затвердженої ще у 2008 р. Більшість положень Концепції досі залишаються актуальними. У цьому документі підкреслюється, що реформування органів кримінальної юстиції має бути спрямовано на вдосконалення їх діяльності за європейськими стандартами з метою підвищення рівня захисту прав людини й основоположних свобод, посилення боротьби з кримінально караними діяннями. Реформування органів кримінальної юстиції полягає в їх інституційній реорганізації та запровадженні

нових форм і методів їх діяльності¹. Можна лише доповнити, що таке вдосконалення роботи органів кримінального переслідування не уявляється можливим без розширення шляхів некарального (профілактичного) впливу на злочинність й окремі категорії злочинців.

Необхідність перегляду існуючої моделі запобігання злочинності в Україні зумовлюється й негативними тенденціями її кількісно-якісних показників, особливо тих, що відбивають її структуру і характер. Протягом 2013–2017 рр. відбулось збільшення: тяжких злочинів – на 26,9%; особливо тяжких злочинів – на 20,4%; злочинів проти основ національної безпеки – у 40 разів (з 8 до 325 відповідно); військових злочинів – у 12 разів (з 369 до 4 577 відповідно); крадіжок – на 7,6%; розбоїв – на 5,2%; злочинів, які вчинені з використанням зброї та босприпасів, – на 66,9%².

У зв'язку із цим вважаються перебільшенням гучні заяви деяких представників керівництва МВС України про стабільне зниження злочинності й значні успіхи поліції в її запобіганні³. Такий висновок можна зробити, якщо порівнювати офіційний рівень злочинності в державі у 2017 р. порівняно з попереднім роком. Однак при цьому не враховується велика питома вага латентної злочинності, частина якої формується за рахунок маніпуляцій зі статистичними показниками. Тим більше що якісні показники злочинності в Україні свідчать про протилежні тенденції криміногенності в державі. Подібні заяви слід розглядати не більше як спробу отримання певних політичних дивідендів і намагання визнати результати своєї діяльності задовільними з боку керівництва уряду.

В Україні має місце незадовільний стан державно-приватного партнерства у сфері протидії злочинності. Традиційно громадяни із недовірою ставляться до працівників правоохоронних органів. Цьому сприяє корупція у лавах органів поліції, прокуратури, судів, інших органів кримінальної юстиції, низький рівень професійних, ділових і моральних якостей частини правоохоронців. Визнаючи необхідність і в цілому правильність реформування української міліції на Національну поліцію й значне підвищення до-

---

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 08.04.2008 № 311/2008. *Офіційний вісник України*. 2008. № 27. Ст. 838.

² Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2013–2017 роки (Форма 1). Київ: Генер. прокуратура України, 2018.

³ Аваков заявив про зниження рівня злочинності в Україні. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/avakov-zajaviv-pro-znizhennja-rivnja-zlochinnosti-v-ukrajini-2448199.html> (дата звернення: 06.02.2018).

віри українців до нових поліцейських, на жаль, відбувається поступова втрата населенням довіри до Національної поліції (80% у 2015 р. проти 40% у 2017 р.¹). Є підстави вважати, що ліміт довіри громадян до поліції знизуватиметься й надалі в разі залишення правоохоронної системи в тому вигляді, який має місце на теперішній час.

Діяльність правоохоронних органів відзначається їх своєрідним виключним правом запобігати злочинності, хоча і *post factum*. Тому будь-які спроби громадськості втрутитись у сферу протидії злочинності сприймаються практиками іноді з насторогою й недовірою. Доказом є недовіра громадських і наукових рад, що функціонують при всіх центральних органах виконавчої влади. Деякі з них є формальними, управляються у «ручному» режимі, до їх складу входять лояльні до керівництва міністерств і відомств особи, а рішення таких дорадчих структур істотно не впливають на прозорість діяльності органів державної влади.

Частково такому стану справ посприяв той факт, що в Україні за довгі роки її перебування у складі СРСР, де за всі напрями діяльності, включаючи правоохоронний, відповідала держава, у якій була монополія на застосування сили і репресії, сформувався хибний стереотип щодо традиційного покладання відповідальності за результати протидії злочинності виключно на правоохоронні органи. Тоді як у західних країнах світу, передусім у США та Великій Британії, частина цієї відповідальності покладається на суспільство і місцеві громади. Громадяни в цих державах на добровільних засадах беруть активну участь у діяльності щодо скорочення злочинності й підвищення безпеки за місцем свого проживання.

Зарубіжна практика профілактики злочинності показує, що залучення громадян до цієї сфери дозволяє державі заощаджувати значний розмір бюджетних коштів. Це є особливо актуальним для України, яка на початок 2018 р. має значний дефіцит державного і гарантованого державою боргу розміром 76 млрд дол. США (!), з якого половина є зовнішнім боргом перед міжнародними фінансовими кредиторами². Тому економічний чинник має бути пріоритетним у перегляді існуючої правоохоронної моделі в нашій державі, поступове приведення якої до найкращих зарубіжних стандартів

---

¹ Почепцов Г. Новые аналитические подходы в работе полиции. Опыт США и Великобритании. URL: <http://informat.com.ua/novye-analiticheskie-podhody-v-rabote-politsii-orut-ssha-i-velikobritanii/> (дата звернення: 18.01.2018).

² Зовнішній економічний борг України становить 83% ВВП – Гройсман. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2018/01/12/31872034/> (дата звернення: 18.01.2018).

у цій сфері здатне заощадити кошти, що можуть бути перерозподілені на економічну, соціальну й гуманітарну сфери.

Певна статичність роботи органів кримінального переслідування не дозволяє вчасно реагувати на сучасні криміногенні виклики та динамічні зміни злочинності. Слід визнати, що в арсеналі держави є невеликий набір засобів, які можна протиставити винахідливості, організованості, значним матеріальним, технічним ресурсам і тісним транснаціональним зв'язкам кримінального світу.

Складність протидії злочинності на сучасному етапі розвитку українського суспільства частково зумовлена віддаленістю кримінологічної теорії від практики запобігання злочинності, приділенням уваги другорядним і не завжди актуальним проблемам, що досліджуються науковцями. У сучасній кримінологічній науці бракує ґрунтовних порівняльно-правових досліджень, присвячених прогресивному зарубіжному досвіду запобігання злочинності й рекомендаціям щодо його оперативного і, головне, реального впровадження у вітчизняну правозастосовну діяльність. Невеликий відсоток значущих кримінологічних праць, де вивчаються нагальні проблеми сьогодення, лише частково апробуються й використовуються на практиці через низку обставин економічного і психологічного характеру (обмежені фінансові можливості, бюрократія правоохоронних органів, корупція, пасивність учених та ін.).

Беручи до уваги низку наведених обставин, необхідно констатувати необхідність вироблення науково обґрунтованих і передусім некаральних підходів щодо профілактики та скорочення злочинності в Україні.

Анонсоване завдання пропонується здійснити, звернувшись до позитивного і багаторічного досвіду протидії злочинності в західних країнах світу, який пов'язується із поширеною стратегією зменшення можливостей учинення злочинів. Як показує практика запобігання злочинності у США, Великій Британії, Канаді, Австралії, ФРН, Нідерландах, багатьох інших європейських країнах, представлена стратегія є ефективною щодо запобігання крадіжкам, грабежам, розбоям, викраденням автотранспорту, хуліганствам, вандалізму та деяким іншим проявам вуличної злочинності. Ураховуючи яскраво виражений корисливий характер злочинності в Україні, у структурі якої лише на частку крадіжок припадає 50% (2017 р.) від усіх облікованих кримінальних правопорушень, є всі підстави вважати, що вказана запобіжна стратегія може бути корисною для теорії та практики протидії злочинності в нашій країні.

Актуальність кримінологічного дослідження стратегії зменшення можливостей учинення злочинів з огляду на впровадження її окремих напрямів

в Україні підвищується, ураховуючи, що в нашій країні вже частково закладена правова основа реалізації деяких елементів указаної запобіжної стратегії. Зокрема, у Стратегії розвитку органів системи МВС на період до 2020 року головною її метою названо створення безпечного середовища для існування та розвитку вільного суспільства. Одним із засобів досягнення мети Стратегії є сприяння поширенню практики запобігання злочинності через планування територій (Crime Prevention through Environmental Design – CPTED)¹. Указаний напрям відноситься до просторової профілактики злочинності, яка охоплюється стратегією зменшення можливостей учинення злочинів. Можна сказати, що результати представленої наукової праці спрямовані на реалізацію зазначеної Стратегії МВС України, що визначає основу діяльності органів Національної поліції в середньостроковій перспективі.

У зазначеній роботі здійснена спроба узагальнення сучасної практики профілактики злочинності в низці розвинених західних країн із застосуванням на перший погляд нових, іноді нестандартних підходів і заходів. Разом із тим під дещо іншим кутом зору розглянуті більш традиційні для України методи запобіжної діяльності з урахуванням зарубіжного досвіду, до яких, наприклад, належить поліцейське патрулювання.

При підготовці цієї праці використовувалась спеціальна зарубіжна література, у тому числі провідних західних кримінологів, вивчались звіти й аналітичні матеріали правоохоронних органів, досліджувався зміст нормативно-правових актів, що регламентують реалізацію тих або інших нових для України форм скорочення злочинності, аналізувались національні й місцеві програми профілактики злочинності різних країн. Дослідження сучасного прогресивного зарубіжного досвіду профілактики злочинності дозволило запропонувати власне авторське бачення структури і змісту розглядуваної запобіжної стратегії.

При дослідженні відповідних напрямів стратегії зменшення можливостей учинення злочинів наводяться конкретні відсоткові показники їх результативності у певних державах та містах.

Вивчення достатньої кількості наукової літератури і нормативно-правових актів дало можливість запропонувати низку пропозицій щодо вдосконалення практики запобігання злочинності в Україні за кожною складовою стратегії зменшення можливостей учинення злочинів. Подібні рекомендації

---

¹ Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 1023-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-p> (дата звернення: 10.06.2018).

стосуються не лише діяльності поліції, а й роботи інших центральних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та окремих громадян.

Результати представленого наукового кримінологічного дослідження нових і перспективних для нашої держави підходів скорочення злочинності були високо оцінені з боку правоохоронних органів України. Зокрема, одержано листи-подяки з позитивними відгуками про зазначену стратегію і відповідні акти впровадження результатів здійсненого дослідження від керівництва 21 Головного управління Національної поліції й Управлінь патрульної поліції (див. додатки).

РОЗДІЛ 1

СТРАТЕГІЯ ЗМЕНШЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ЗАХІДНИХ КРАЇНАХ

Людство не в силах викоринити злочинність, однак воно може утримувати її на більш-менш соціально терпимому рівні.

Віктор Васильович Лунсєв – кримінолог, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки Російської Федерації, завідувач сектору Інституту держави і права Російської академії наук

1.1. Передумови і теоретичні підвалини стратегії зменшення можливостей учинення злочинів у західній кримінології

Прагнення людей до безпеки, як відомо, є природним. Згідно з результатами досліджень відомого американського психолога А. Х. Маслоу, потреба в безпеці, як і фізіологічні потреби, є базовими й визначають усю іншу людську активність¹. Недарма історія людства демонструє різні засоби і напрями, за допомогою яких люди неза-

---

¹ Маслоу А. Мотивация и личность : пер. с англ. 3-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2008. С. 60–68.

лежно від території й умов проживання забезпечували роду і собі безпеку (від диких тварин, інших недружньо налаштованих родів тощо). Наприклад, наші пращури для використання сонячного й місячного сяйва та забезпечення максимальної безпеки будували своє житло на схилах гір і скель, яке мало один вхід і вихід. Археологами доведено, що мільйони років тому печерні люди встановлювали право власності на свою територію у своєрідний спосіб, який полягав у розміщенні по її периметру великих валунів. Останні також виконували роль захисту від ворога¹.

Доказом прагнення людей до безпеки є особливості давнього містобудування. Воно передбачало складну систему ровів, каналів, укріплень, захисних споруд, товстих дерев'яних, а згодом кам'яних стін, башт, які будувались навколо самого міста. Усе перелічене було і залишається природним людським потягом до безпеки та є ознакою недопущення нашими пращурами небезпечних інцидентів шляхом будівництва зазначених укріплень. Тобто це можна назвати елементами давнього ситуаційного запобігання не лише злочинності, а й іншим негативним і небезпечним проявам (нападам ворогів, утечам засуджених, потраплянню в місто небажаних осіб та ін.). Ця діяльність, безперечно, з часом еволюціонувала, змінила свої форми і засоби, однак одне залишилось незмінним: прагнення людей відчувати себе в безпеці, бажання захисту своїх прав (на життя, здоров'я, майно та ін.).

Політика держав у сфері запобігання злочинності, включаючи західні країни, аж до першої половини ХХ ст. була доволі жорсткою і мала яскраво виражений каральний характер. Протидія злочинності спиралась у цілому на державну репресію, залякування громадян жорсткістю кримінальних покарань, у структурі яких переважало позбавлення волі, допускались довічне ув'язнення і страти винних у різний спосіб. Натомість профілактичним (некаральним) напрямом правоохоронної діяльності відводилась у той період другорядна роль.

Однак поступове пом'якшення починаючи із 70-х рр. ХХ ст. державної правозастосовної практики у США й низці європейських

---

¹ What-when-how. In Depth Tutorials and Information. URL: <http://what-when-how.com/police-science/situational-crime-prevention-police/> (дата звернення: 31.10.2017).